

ФУНКЦІЇ ФІЛОСОФІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Для чого потрібна філософія бухгалтерського обліку? Очевидно, вона повинна відігравати роль дисципліни, об'єднуючої філософію як глобальну науку про загальні закони і принципи всього існуючого та бухгалтерський облік як приватну господарську науку. Однак інтегративна функція є далеко не єдиною у наборі всіх функцій філософії обліку.

Взагалі, функціями філософії обліку є завдання, що філософія обліку виконує в дослідженні облікових процесів, і як, в чому конкретно вона сприяє розвитку бухгалтерської науки. Нами виділено сім функцій філософії бухгалтерського обліку: світоглядну, методологічну, критичну (скептичну), культурогенетичну, прогностичну, інтегративну та функцію інтелектуальної терапії.

Світоглядна функція. Світоглядна функція філософії обліку полягає в тому, що філософія обліку істотно впливає на формування світогляду як професійних бухгалтерів (аудиторів), так і на світогляд усіх господарюючих суб'єктів. Філософія обліку тут ніби закладає загальний базис знань для цілісного бачення облікових явищ і процесів, їхнього усвідомлення в масштабній перспективі.

Саме у відношенні облікового світогляду філософія, і, зокрема, філософія обліку відіграють роль теоретичного ядра для формування теоретичних поглядів обліковців, що знаходять вираження в створюваних ними облікових теоріях і моделях.

Методологічна функція. Методологічна функція філософії бухгалтерського обліку полягає в тому, що філософія обліку відіграє роль загальної методології для облікової науки, запозичуючи для цього принципи та методи, розроблені філософією в цілому. Далі ці принципи проходять апробацію у всій методології соціальних і гуманітарних наук, а потім безпосередньо в обліковій методології, – яка, в свою чергу, впроваджує їх в саму облікову науку.

Загальнонаукові методи досліджень, сформовані філософією (аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія і моделювання, абстрагування і конкретизація, системний аналіз), уже давно відомі обліковцям і активно використовуються ними в емпіричних та теоретичних дослідженнях. Щодо філософських принципів, не зважаючи на їх використання в системі бухгалтерського обліку, вони часто залишаються не усвідомлюваними суб'єктами використання, тому наведемо приклади декількох із них.

Принцип детермінізму і принцип пізнаванності світу. Дані філософські принципи стверджують ідею загальної обумовленості всіх явищ та ідею їхньої принципової пізнаванності. Принципи детермінізму і пізнаванності світу вже практично сформувалися в класичній науці до початку XVIII ст., і обліковці запозичили їх з філософії без особливих затримок тия проблем, а готовим аналогом для них була ньютоніанська фізика і математика.

Облік як соціальна наука, створена людьми, особливо наочно висвітлює даний принцип – адже, дійсно, облікові процеси є пізнаваними і тісно пов'язаними між собою та кожен процес і явище має свою причину: в обліку процес придбання сировини та матеріалів зумовлює процес виробництва, завдяки якому відбувається оприбуткування готової продукції на склад, що, в свою чергу, передбачає її подальшу реалізацію та визнання доходів тощо.

Принцип простоти (іноді ще його називають принципом “економії мислення”), сформований у XIV ст. У.Оккамом, відігравав і продовжує відігравати величезну роль у розвитку облікового знання. Наприклад, він вимагає від вчених-обліковців не захоплюватися побудовою надто громіздких облікових моделей, не йти у спекулятивно-ідеологізовані схеми розгляду облікової реальності, а бути простіше і ближче до життя.

Похідним від даного філософського принципу є обліковий принцип раціональності, що також заперечує надмірне ускладнення облікових процедур та зумовлює, наприклад, проведення перевірки вибіркоким способом.

Критична (скептична) функція. Критична функція філософії бухгалтерського обліку являє собою спрямованість філософсько-облікового знання на постійний скепсис щодо істин, що виробляються обліковою наукою. Якщо облікова наука в більшості випадків схильна вважати ці істини абсолютними, то філософія обліку розглядає їх здебільшого як відносні істини, що з часом можуть бути змінені. Якщо облік, як і будь-яка “зріла наука” (за Т.Куном), в деякому роді завжди догматична, то філософія обліку припускає, що всі принципи обліку повинні на будь-якому етапі їх розвитку піддаватися критиці і критичному розбору, за умови, що це є раціональна критика і раціональний розбір. Дана функція відіграє антидогматичну роль в розвитку обліку як науки.

Культурогенетична функція. Культурогенетична функція філософії обліку полягає у формуванні філософією обліку теоретичних і методологічних підстав для конструювання культурних цінностей і зразків для облікової та взагалі господарської поведінки. Іншими словами, філософія обліку бере участь у формуванні і конструюванні зразків і норм облікової поведінки, що поставляють себе в якості нормативно-духовних цінностей та ідеалів даного конкретного суспільства, – тобто того, що називається бухгалтерською культурою.

Прогностична функція. Прогностична функція філософії обліку полягає в тому, що остання намагається прогнозувати, тобто екстраполювати облікове знання про минуле й сьогодення на майбутні події господарського життя. При цьому філософія обліку не передбачає майбутнього всліпу, а прагне зробити прогноз науковим і розробити філософсько-методологічну базу як для приватних, так і для глобальних економічних прогнозів.

Прогноз ні в якому разі не можна ототожнювати з пророкуванням. Пророкування – це, так би мовити, ворожіння наосліп, – цим може займатися і не науковець. Пророкування завжди містить один результат, а прогноз – кілька можливих “сценаріїв”. У будь-якого прогнозу є завжди “горизонт прогнозування” – часова межа для даного прогнозу, а у пророкуванні він відсутній в принципі. Правда, варто зауважити, що філософія обліку, на відміну, наприклад, від облікової прогностики (футурології) не так жорстко пов’язана даними вимогами.

Інтегративна функція. Інтегративна функція філософії обліку полягає в тому, що вона відіграє роль медіатора (посередника) між бухгалтерським обліком та іншими соціально-гуманітарними і природними дисциплінами, стимулює облікову науку до міждисциплінарної взаємодії і міждисциплінарного синтезу, допомагає осмислити результати, отримувані науками обліку як полідисциплінарні, – тобто такі, що мають значення не тільки для обліковців, але й для вчених – представників інших дисциплін.

Міждисциплінарний синтез в обліковій науці може здійснюватися трьома основними способами: “обліковий імперіалізм”, “облікова васальність” і “рівноправне співробітництво”. “Обліковий імперіалізм” – метод дослідження і тип міждисциплінарної взаємодії в соціальних науках, при якому реалізується принцип раціональності облікової науки. Міждисциплінарна взаємодія між обліком та іншими соціальними науками за типом “облікового імперіалізму” активізувалася у нашій країні відносно недавно і пов’язано це, ймовірно, з двома основними причинами: по-перше, з відходом облікової науки від жорстких канонів, набагато більш “відкритим” в напрямку союзу з іншими соціальними науками; і, по-друге, з прагненням деяких соціальних дисциплін ще більше “позитивізуватися”, формалізувати свій понятійний апарат і методологічний інструментарій під природні науки – математику, фізику тощо. Облікова васальність – це метод міждисциплінарної взаємодії між бухгалтерським обліком та іншою наукою (іншими науками), коли облікове дослідження ведеться у відповідності з методологічними і теоретичними підставами іншої науки (або, інших наук). Вона являє собою зворотний бік облікового імперіалізму.

Третій спосіб міждисциплінарного синтезу можна умовно назвати способом “рівноправного співробітництва”. “Рівноправне співробітництво” – це тип міждисциплінарної взаємодії, коли бухгалтерський облік та інша соціальна наука рівною мірою впливають на розробку будь-яких дослідницьких проблем на “стиках” між собою, збагачуючи і поглиблюючи як власну, так і чужу теорію і методологію.

Крім того, філософія обліку виконує функцію інтелектуальної терапії, що особливо важлива в періоди нестабільного стану суспільства, та трансформації облікової системи, коли потрібно робити вибір. Виконуючи дану функцію, філософія обліку дає змогу отримати “свіжий” погляд на облікові проблеми та, взагалі, на систему бухгалтерського обліку як таку; забезпечує вихід за рамки суто облікових догм, при чому саме у філософському контексті, що може стати вирішальним кроком на шляху до вирішення важливих проблем обліку та стати плацдармом для подальшого розвитку облікової системи.